

# PRÁVNA ZODPOVEDNOSŤ ZA VÝKLAD PRÁVA<sup>1</sup>

## LEGAL RESPONSIBILITY FOR INTERPRETING THE LAW

Eduard Bárány<sup>2</sup>

**Abstrakt:** Výklad práva je profesionálna intelektuálna činnosť regulovaná rôznymi normatívnymi systémami. Tieto predpisy vedú ku kombinácii systémov zodpovednosti a dokonca aj sankcií za chyby vo výklade práva. Ich štruktúra ešte nebola dostatočne preskúmaná a opísaná.

Tieto zložité štruktúry sú určené hlavne rozdielom medzi výkladom práva, ktorý je priamo spojený s jeho realizáciou a iným výkladom obvykle nazývaným doktrínálny. Zodpovednosť za výklad práva je vlastné významné vnútorné napätie. Akákoľvek interpretácia je intelektuálnou aktivitou vyžadujúcou vysoký stupeň voľnosti, ale výklad práva býva často spojený s výkonom verejnej moci, ktorý si v právnom štáte vyžaduje právnu reguláciu a zodpovednosť za jej porušenia. Otázka existencie právneho odvetvia nazývaného právo interpretácie ostáva otvorenou, ale samotná existencia právnej úpravy výkladu práva je mimo pochybností. Zodpovednosť za porušenie tejto časti práva sa významne líši od iných druhov právnej zodpovednosti. Možno, že hlavnou príčinou týchto rozdielov je povaha „práva interpretácie“ predstavujúceho príklad cirkularity v práve a sekundárnych pravidiel.

**Kľúčové slová:** výklad práva, zodpovednosť

**Abstract:** Interpretation of law is a professional intellectual activity regulated by various normative systems. These regulations result in combination of responsibility and even sanction systems for mistakes in law interpretation. The structure of them has not been yet adequately studied and described. These complex structures are determined by the difference between interpretation of law directly connected with real implementation of law and other interpretation usually called doctrinal one. There is an important internal tension inside legal responsibility for the interpretation of law. Any interpretation is an intellectual activity requiring a high degree of freedom, but interpretation of law is very often connected with exercise of public power requiring in a state governed by the rule of law legal regulation and responsibility for any breach of it. It is an open question if there is a branch of

---

<sup>1</sup> Tento príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 2/0008/25 „Interpretácia v práve“.

<sup>2</sup> Ústav štátu a práva SAV, v. v. i. Bratislava.

law called law of interpretation, but the existence of legal regulation of interpretation of law is proved. The responsibility for breaches of this part of law differs considerably from other kinds of legal responsibility. Maybe that the main reason for these differences is that „law of interpretation“ is an example of circularity in law and of secondary rules.

**Key words:** Law interpretation, responsibility

## Dlh právnej vedy

Právna zodpovednosť a výklad práva patria ku rozpracovaným témam právnej vedy či širšie právneho myslenia. Možno ide o nedostatok mojej informovanosti, ale v právnickej spisbe som sa s jednou výnimkou nestretol so spojením týchto tém. Nepožiadala som však AI o vyhľadanie problematiky zodpovednosti za výklad práva, či presnejšie za porušenie pravidiel interpretácie práva. Ako bude ďalej uvedené táto zodpovednosť stojí v centre viacerých druhov právnej zodpovednosti, i keď sa výslovne obvykle neuvádza ani v doktríne ani v rozhodnutiach orgánov verejnej moci ani v iných právnych dokumentoch. Podstatnú časť využitia AI v práve predstavuje výklad práva, ale ako je to vlastne s právnou zodpovednosťou za túto intelektuálnu činnosť, ktorú stále častejšie prenechávame AI.

Samotný fakt existencie právnych noriem upravujúcich výklad práva nastoľuje otázku (ne)existencie „práva interpretácie“ ako právneho odvetvia<sup>3</sup>, ktorá však nie je pre úvahu o právnej zodpovednosti za výklad práva zásadná. Bez ohľadu na jej zodpovedanie možno vysloviť hypotézu, že zodpovednosť za porušenie tejto skupiny právnych noriem sa vyznačuje nezanedbateľnými zvláštnosťami a paradoxne predstavuje intelektuálne jadro mnohých prípadov právnej zodpovednosti. Príčinou môže byť povaha právnej regulácie výkladu práva, ktorá predstavuje príklad cirkularity v práve. Ide teda o hartovské sekundárne pravidlá.<sup>4</sup> Medzi zvláštnosti právnej zodpovednosti za interpretáciu práva patrí, že právo spája negatívne dôsledky (napr. neúspech v konaní) aj s porušením pravidiel výkladu, ktoré nie sú výslovne zakotvené v žiadnom prameni práva, ale patria ku všeobecne prijímanému kánonu interpretácie.

## Vymedzenia pojmov

Cieľom tejto úvahy nie je rozvinie koncepcii právnej zodpovednosti a interpretácie práva, ale pokus o myšlienkové spojenie týchto právnych javov. Preto vychádza z ich

---

<sup>3</sup> KONCA, Paulina: Creating law of interpretation: a risky or fundamental step? In: revus Revija za ustavno teorijo i filosofijo/Journal for constitutional theory and philosophy of law, 45/2021, bod 47. Dostupné na: <https://doi.org/10.4000/revus.7500> (cit.27.09.2025).

<sup>4</sup> HART, Herbert Lionel Adolphus: Pojem práva. Praha: Prostor, 2004, s. 102.

obvyklého až učebnicového chápania. Napr. učebnica teórie práva od prof. Gerlocha definuje právnu zodpovednosť slovami: „... zvláštna forma právneho vzťahu, v ktorom dochádza na základe porušenia právnej povinnosti ku vzniku novej právnej povinnosti sankčnej povahy“<sup>5</sup> a učebnica tejto fakulty obsahuje vetu: „Zodpovednosť sa definuje ako prebratie dôsledkov vyplývajúcich zo správania, ktoré je v rozpore s právnou normou.“<sup>6</sup> Na tomto mieste treba odolať pokušeniu zapojiť sa do nekonečnej, ale intelektuálne príťažlivej a prevažne plodnej diskusie o právnej zodpovednosti.

Výklad práva sa bude v Savignyovskej tradícii chápať ako: „...rekonštrukcia myšlienky obsiahnutej v zákone“<sup>7</sup> a ako obvykle sa bude predpokladať, že touto myšlienkou je právna norma. Pre lepšie pochopenie tohto nespočetne razy použitého citátu zo Systému dnešného rímskeho práva je vhodné uviesť, že doslovný preklad slova „innewohnende“ by bol asi „obývajúci“. Ale tu by začal exkurz jazykovej alebo hermeneutickej analýzy Savignyho diela, ktorý by predstavoval samostatný článok. Akceptuje as Káčerova téza, že: ... zákon pochopíme lepšie, ak budeme predpokladať, že jeho autor nám chce povedať niečo zmysluplné a že aspoň sčasti vie, ako to má urobiť.“<sup>8</sup> Predpokladá sa teda zásadná zmysluplnosť textu prameňa práva a to, čo predchádzajúce citáty hovoria o zákonoch sa vzťahuje na texty všetkých prameňov práva s vedomím, že ich výklady sa nezanedbateľne líšia.

### Tri skupiny noriem

Ak sa právna zodpovednosť viaže na porušenie normy, tak sa pre úvahu o zodpovednosti za výklad práva stáva východiskovou otázkou, aké normy regulujú výklad práva. V prvom rade ide o právne normy sensu stricto, explicitne vyjadrené v niektorom prameni práva (napr. čl. 3 Civilného sporového poriadku, čl. 31, 32, 33 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve). V tejto chvíli úmyselne vynechávam výkladné smernice obsiahnuté väčšinou implicitne v súdnych rozhodnutiach ako prameňoch práva. Druhú skupinu tvoria doktrínálne pravidlá interpretácie práva nájditelné vo vedeckej a odbornej spisbe, ako aj v judikatúre. Predstavujú pravidlá interpretácie práva lege artis. Viažu sa na právnu kultúru a v jej rámci i na interpretačné spoločenstvá. Treťou a najproblematickejšou skupinou sú spravodlivostné predstavy a neraz i časti morálky spoločnosti, ktoré vstupujú do

---

<sup>5</sup> GERLOCH, Aleš: Teorie práva. 6. aktualizované vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2013, s. 162.

<sup>6</sup> FÁBRY, Branislav - KASINEC, Rudolf - TURČAN, Martin: Teória práva. Bratislava: Wolters Kluwer, s.r.o., 2017, s. 219.

<sup>7</sup> SAVIGNY, Friedrich Carl von: System des heutigen Römischen Rechts. Erster Band. Berlin: Bei Veit und Comp, 1840, s. 213.

<sup>8</sup> KÁČER, Marek: Na okraji krajnej núdze. O prepisovaní zákonov počas ich aplikácie. Praha: Leges, 2015, s. 61.

interpretácie práva priamo, alebo prostredníctvom právnych princípov, hodnôt zakotvených v práve, etc.

Patria medzi ne aj pravidlá tvorby práva, pokiaľ nie sú obsiahnuté v niektorom prameni práva vo formálnom zmysle. „...výkladové smernice v určitom stupni korešpondujú zásadám legislatívy a zvlášť zásadám techniky redigovania právnych textov.“<sup>9</sup>

Vzniká tak dokrinálne problematická situácia, kedy sa nepriaznivé právne dôsledky spájajú s porušením pravidiel interpretácie, ktoré nemajú vonkajšiu formu niektorého z prameňov práva vo formálnom zmysle.

### **Kto vykladá a v akej situácii**

Pre právnu zodpovednosť za nedodržanie pravidiel interpretácie práva je mimoriadne významné v akej situácii a kto vykladá právo.

Asi netreba zdôrazniť, že úplne mimo sféry právnej zodpovednosti ostáva výklad práva ako súčasť jeho výskumu, či štúdia a to aj keď sa vzťahuje ku skutočnému alebo hypotetickému skutkovému stavu. Výklad ustanovenia CSP v zjavnom rozpore s jeho čl. 3 obsiahnutý v odbornom článku nevedie k uplatneniu právnej zodpovednosti ani vtedy, keď sa vzťahuje ku konkrétnemu súdnemu rozhodnutiu. Všeobecný vplyv na rozhodovaciu prax nestačí ku viazanosti pravidlami výkladu. Ide tu o príklad teleologickej redukcie, kedy slobody vedeckého bádania či slova obmedzujú rozsah záväznosti zákonných interpretačných pravidiel.

**a)** Už povedané naznačuje, že pre uplatnenie právnej zodpovednosti za výklad práva je dôležitou otázkou, či sa výklad práva spája s jeho realizáciou. Ak sa výklad práva nespája bezprostredne s jeho realizáciou, tak je sám právne bezvýznamný, a teda sa za porušenie pravidiel výkladu ani neuplatňuje právna zodpovednosť. To samozrejme nevylučuje jeho právne irelevantné hodnotenie zo zorného uhla všetkých troch uvedených skupín výkladových pravidiel.

Prípadné sankcie za ich nedodržanie sú len neprávne, napr. strata odbornej vážnosti, morálne odsúdenie.

**b)** Ak sa výklad práva bezprostredne spája s jeho realizáciou, ktorá zahŕňa aj aplikáciu tak nastupuje viacero možných situácií. Prvou a asi najčastejšie opomínanou je právne relevantné konanie fyzickej alebo právnickej osoby zakladajúce sa na jej chápaní (výklade) práva bez ingerencie orgánu verejnej moci. Spravidla je tu porušenie pravidiel interpretácie bezvýznamné, kým nedôjde k zásahu orgánu verejnej moci, ale nevylučuje sa sankcia v podobe neplatnosti právneho úkonu. To isté možno povedať o právnom vzťahu, ktorého účastník/účastníci interpretujú právo v rozpore s pravidlami výkladu.

---

<sup>9</sup> „... právne systémy môžu a majú obsahovať právo interpretácie.“ BAUDE, William – SACHS, Stephen E.: Law of Interpretation. In: Harvard Law Review, roč. 130, č. 4, 2017, s. 1120.

Situácia sa zásadne mení ak zasiahne orgán verejnej moci, predovšetkým súd. Ak je orgán verejnej moci (iný ako súd) účastníkom právneho vzťahu v postavení potentior persona, tak porušenie pravidiel interpretácie práva iným účastníkom je spravidla sankcionované neúspechom v konaní a ich porušenie potentior persona až zrušením rozhodnutia v opravnom konaní včítane súdneho prieskumu. Nemožno vylúčiť ani náhradu škody účastníkovi konania a uplatnenie disciplinárnej zodpovednosti voči predstaviteľom orgánu verejnej moci.

Pre účastníka súdneho konania je sankciou za porušenie pravidiel interpretácie práva v zásade neúspech v konaní. Ak tieto pravidlá porušil súd, tak to v zásade otvára cestu opravných konaní. Súčasťou práva na spravodlivý proces je aj určitá kvalita výkladu aplikovaného práva. V tejto chvíli sa však do značnej miery rozchádzajú subjekty porušenia pravidiel výkladu práva a znášania sankcii za toto porušenie. Sankciou je hlavne samotné opravné konanie a v ňom zmena či zrušenie rozhodnutia, ktoré postihujú v prvom rade účastníkov konania predĺžením konania a rastom nákladov. Iba v menšej miere sú sankciou pre súd. Je zvodné žiadať sankcie pre súd a pre sudcu. Každý sudca má počas svojej kariéry nárok na určité množstvo omylov, hlúposti a chýb. Na zmiernenie ich dopadov na účastníkov konania slúži systém opravných prostriedkov. Ak má justícia fungovať, tak za akokoľvek nesprávny právny názor, ktorý obvykle spočíva v porušení pravidiel interpretácie, by sudca nemal znášať disciplinárny a už vôbec nie trestný postih. Pokiaľ ide o finančnú reparáciu účastníka konania, tak túto za sudcu znáša správne štát. Až opakované nedodržanie pravidiel interpretácie práva sudcom vyslovené v opravných rozhodnutiach vedie ku jeho negatívnemu hodnoteniu, ktoré sa odrazí na kariérnom postupe.

Zodpovednosť za porušenie pravidiel interpretácie práva sa v praxi uplatňuje často v súdnych aj v správnych konaniach i v procesoch realizácie práva mimo nich. Obvykle však ostáva skrytá v úvahách či v argumentácii orgánu aplikujúceho právo týkajúcich sa právnej stránky veci. Okrem výčitiek nesprávneho zistenia (ustálenia) skutkového stavu a použitia nesprávnej normy sú vlastne všetky údajné „hmotnoprávne“ pochybenia koniec koncov nesprávnym výkladom práva. Ostáva otvorenou otázkou či aj výber, či zistenie normy vzťahujúcej sa na daný skutkový stav možno začleniť do rámca široko chápaného výkladu práva, alebo presnejšie, či a do akej miery je jeho súčasťou aj výklad práva.

Aj keď je výklad určitého normatívneho textu v určitom interpretačnom spoločenstve nesporný (*Clara non sunt interpretanda*), tak ostáva veľa textu, ktorý si výklad vyžaduje.

N. Luhmann možno preháňa, že „Niet písanej fixácie platného práva bez toho, aby tým vznikla potreba jeho výkladu.“<sup>10</sup> Od neustálej interpretácie všetkých normatívnych textov oslobodzujú ich relatívna jasnosť v určitom interpretačnom

---

<sup>10</sup> LUHMANN, Niklas: *Das Recht der Gesellschaft*. Frankfurt am Main. Suhrkamp 1993, s. 362.

spoločenstve a ich minulý výklad, ktorý už vytvoril nespornosť ich chápania. Práve situácia nespornosti výkladu v interpretačnom spoločenstve však pri odchylnom výklade vedie k uplatneniu zodpovednosti majúcej podobu zodpovednosti za porušenie pravidla výkladu napr. pravidla stare decisis.

## **Intelektuálna činnosť**

Jadro problému právnej zodpovednosti za výklad práva spočíva v charaktere činnosti, za porušenie pravidiel ktorej sa má uplatniť nová sankčná povinnosť.

Ak je výkon verejnej moci spojený s realizáciou práva, či už preto lebo je ním sám viazaný (formálny právny štát), alebo preto lebo garantuje jeho realizáciu a sám ho aplikuje, tak sa výklad práva chápaný ako zistenie a/alebo určenie toho, čo právo prikazuje stáva súčasťou procesu výkonu verejnej moci. Výklad práva však spočíva v tvorivej intelektuálnej aktivite, ktorá je v dôsledku spojenia práva s inštitúciami verejnej moci aj samotná spojená s uplatňovaním verejnej moci a neraz predstavuje jej intelektuálne jadro, ale aj súčasť vymedzenia hraníc a metód. Tvorivej intelektuálnej aktivite svedčí voľnosť a uplatňovaniu verejnej moci v právnom štáte zase viazanosť právom. Interpretácia práva je hlavne v kontinentálnej právnej kultúre len rámcovo a fragmentárne regulovaná právom, ale podrobne doktrínalnými pravidlami, ktoré sú však samotné predmetom dlhodobých odborných diskusií, prostredníctvom ktorých sa priebežne menia. „... v skutočnosti totiž neexistuje jednoznačná systematika a zhoda v tom, ktorý z interpretačných prístupov uprednostniť.“<sup>11</sup> V žiadnom momente nie je k dispozícii ich autoritatívny a všeobecne prijatý katalóg. S ich porušením sa však spájajú dôsledky sankčnej povahy, e.g. neplatnosť právneho úkonu, zrušenie rozhodnutia v opravnom konaní a zatiaľ našťastie len možnosť postihu za tzv. ohýbanie práva. A tak vzniká mierne absurdná situácia právnej zodpovednosti za porušenie neprávneho (doktrínálneho) pravidla. Konštrukcia implicitnej právnej normy ukladajúcej vykladať právo podľa pravidiel neurčitej právnej doktríny je viac zakrývaním ako opisom reality.

Právna zodpovednosť za porušenie pravidiel výkladu práva môže nastúpiť aj vtedy, keď sa interpret subjektívne nepodujal na zvláštnu intelektuálnu aktivitu výkladu, ale normatívny text, ako jasný na prvý pohľad, bez zvláštnej úvahy realizoval (zvlášť aplikoval).

## **Neurčitosť**

Pri právnej zodpovednosti za porušenie pravidiel výkladu práva vstupuje do hry viacero činiteľov zvyšujúcich mieru neurčitosti samotnej zodpovednosti a sťažujúcich

---

<sup>11</sup> GÁBRIŠ, Tomáš: Preskriptívna teória práva. Metodológia aplikácie práva pre súčasnosť. Bratislava: VEDA, 2020, s. 163.

jej jasné teoretické uchopenie. Prvým a azda najvýznamnejším je už spomínaná častá absencia jedinej správnej interpretácie normatívneho textu, ktorú sa snaží s nevyhnutne neúplným úspechom nahradiť autoritatívnosť výkladu orgánu verejnej moci, hlavne súdu. Vyrastá z mnohých príčin od neurčitosti prirodzeného jazyka, cez mnohosť predporozumení a interpretačných spoločenských po všeobecnosť, rôznosť až protirečivosť interpretačných smerníc. Vlastnosti tých posledných predstavujú relatívne samostatnú príčinu vysokej miery neurčitosti a/alebo nejasnosti pravidiel, za porušenie ktorých sa má uplatniť právna zodpovednosť. Aj zriedkavé a stručné interpretačné smernice obsiahnuté v zákonoch si vyžadujú kombináciu s ustálenou právnou doktrínou. A napokon ide o silný vplyv hodnôt, záujmov, iných normatívnych systémov a zvlášť spravodlivostných predstáv, ktoré sa pri výklade spojenom s realizáciou práva pretavia do snahy o „veci zodpovedajúci“ výsledok interpretácie, ktorý sa „len“ následne zdôvodní uznávanými interpretačnými metódami.

Nemecký právny mysliteľ minulého storočia J. Esser pravdepodobne prestrelil jednoznačnosťou svojho tvrdenia, keď napísal: „Prax ... nevychádza z doktrínálnych „metód“ nachádzania práva, ale ich len používa na lege artis odôvodnenie rozhodnutí podľa jej chápania skutkového a právneho stavu ...“<sup>12</sup> jeho slová však vystihujú situáciu, kedy orgán verejnej moci rozhodne tak ako pokladá z implicitných dôvodov za správne a následne dopracuje metodologicky akceptovateľný výklad „použitého“ práva. Ani to však neznamena bezvýznamnosť argumentačne využitých výkladových metód, lebo síce neboli cestou vyriešenia právnej stránky veci, ale predstavovali hranice toho, ako ju možno v danej dobe a mieste vyriešiť. Ani zručný a skúsený právnik nezdôvodní akúkoľvek interpretáciu. Vynára sa tu však otázka: Porušenie akého interpretačného pravidla vedie ku právnej zodpovednosti, keď interpretačné pravidlá nevedli ku rozhodnutiu, ale ho „iba“ následne odôvodnili? Jednou z častých výtiek vznesených v opravných konaniach je nedostatočné alebo chybné odôvodnenie rozhodnutia, v ktorej býva prevažne implicitne obsiahnutá kritika interpretácie práva, na ktorej sa rozhodnutie zakladá. Ide o jeden z najviditeľnejších príkladov uplatnenia zodpovednosti a prípadne i sankcie za porušenie pravidiel výkladu práva, i keď tu opravná inštancia spravidla nehovorí všeobecne o interpretácii a jej pravidlách, ale sa „iba“ kriticky vyjadruje ku jednému prípadu ich použitia.

## Údiv na záver

Samotnú a významnú otázku predstavujú sankcie za porušenie pravidiel výkladu práva. Prikláňam sa k názoru, že pre ich určenie nie je rozhodujúce či ide o pravidlá

---

<sup>12</sup> ESSER, Josef: Vorverständnis und Methodenwall in der Rechtsfindung. Rationalitätsgarantien der richterlichen Entscheidungspraxis. Frankfurt am Main: Athäneum Verlag, 1970, s. 7.

stanovené výslovne v niektorom prameni práva vo formálnom zmysle alebo o doktrínalné pravidlá lege artis interpretácie. Rozhodujúcou pre určenie sankcie je subjekt (osoba) vykladača práva. Pre fyzickú osobu, pre právnickú osobu súkromného práva, ba aj pre právnickú osobu verejného práva pokiaľ nevystupuje ako potencior persona sú sankciami neúspech v konaní, neplatnosť prípadne odporovateľnosť právneho úkonu. Pre orgán aplikácie práva, teda paradigmaticky pre súd je sankciou zmena či zrušenie rozhodnutia v opravnom konaní.

Len v naprosto extrémnom prípade možno pripustiť úvahu o disciplinárnej zodpovednosti ako druhu zodpovednosti právnej (?) s jej primeranými sankciami voči osobe zastávajúcej pozíciu v orgáne verejnej moci, lebo za právny názor sa v právnom štáte nestíha a neuplatňuje sa za neho právna zodpovednosť fyzickej osoby.

Opakujem, že tu dochádza k uvaleniu negatívnych dôsledkov predĺženia a zdraženia konania na účastníkov konania, hoci nemuseli vôbec prispieť ku porušeniu pravidiel výkladu práva. Mimo pozornosti ostávajú trestnoprávne a čiastočne administratívnoprávne prípady.

Na záver sa vracia údiv nad tým, že zodpovednosti za porušenie pravidiel výkladu práva nie je venovaná časť odbornej spisby, hoci táto predstavuje súčasť implicitného jadra viacerých druhov zodpovednosti.

## Zoznam použitej literatúry

1. BAUDE, William – SACHS, Stephen E.: Law of Interpretation. In: Harvard Law Review, roč. 130, č. 4, 2017, s. 1079-1147
2. ESSER, Josef: Vorverständnis und Methodenwahl in der Rechtsfindung. Rationalitätsgarantien der richterlichen Entscheidungspraxis. Frankfurt am Main: Athäneum Verlag, 1970, 218 s.
3. FÁBRY, Branislav - KASINEC, Rudolf - TURČAN, Martin: Teória práva. Bratislava: Wolters Kluwer, s.r.o., 2017, 324 s.
4. GÁBRIŠ, Tomáš: Preskriptívna teória práva. Metodológia aplikácie práva pre súčasnosť. Bratislava: VEDA, 2020, 224 s.
5. GERLOCH, Aleš: Theorie práva. 6. aktualizované vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2013, 310 s.
6. HART, Herbert Lionel Adolphus: Pojem práva. Praha: Prostor, 2004, s. 316 s.
7. KÁČER, Marek: Na okraji krajnej núdze. O prepisovaní zákonov počas ich aplikácie. Praha: Leges, 2015, 144 s.
8. KONCA, Paulina: Creating law of interpretation: a risky or fundamental step? In: revus Revija za ustavno teorijo i filosofijo/Journal for constitutional theory and philosophy of law, 45/2021. Dostupné na: <https://doi.org/10.4000/revus.7500> (cit.27.09.2025)

9. LUHMANN, Niklas: Das Recht der Gesellschaft. Frankfurt am Main. Suhrkamp 1993, 598 s.
10. SAVIGNY, Friedrich Carl von: System des heutigen Romischen Rechts. Erster Band. Berlin: Bei Veit und Comp. 1840, 429 s.

### **Kontaktné údaje**

JUDr. Eduard Bárány, DrSc.

ak.barany@gmail.com

Ústav štátu a práva SAV, v. v. i.

Bratislava